

ПЕРСПЕКТИВНИЙ ДОСВІД

МАРТИНЕЦЬ Л.А.,

доцент кафедри управління освітою
Донецького національного університету,
доктор філософії

УДК 371

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ДІЛОВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

У статті висвітлюється актуальність проблеми формування ділових якостей особистості школяра. Визначено основні підходи і принципи формування ділових якостей школярів.

Ключові слова: підхід, принцип, компетентність, акмеологія, ділові якості.

В статье освещается актуальность проблемы формирования деловых качеств личности школьника. Определены основные подходы и принципы формирования деловых качеств школьников.

Ключевые слова: подход, принцип, компетентность, акмеология, деловые качества.

The actuality of the problem of forming professional qualities of the personality of schoolchildren has been examined in the article. Basic approaches and principles of forming the professional qualities of schoolchildren have been defined.

Keywords: approach, principle, competence, akmeology, professional qualities, schoolchildren.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Невизначеність майбутнього, нестабільність соціально-економічного, політичного розвитку держави вимагають від кожної людини таких якостей, які дозволять не тільки пристосуватися до сьогодення, а й допоможуть окреслити та чітко уявити власне майбутнє, активно долати життєві бар'єри.

Водночас соціально-економічні зміни та запровадження ринкових реформ спричинили духовний занепад людини як особистості. Тому найважливішою вимогою до сучасної загальноосвітньої системи стає виховання гуманної, толерантної особистості інформаційного суспільства й у той же час особистості зі сформованими діловими якостями, що дозволить їй успішно інтегруватися у складне соціальне середовище, в якому вона буде виступати не тільки споживачем, а й виробником, виконавцем, керівником, тобто виконуватиме різноманітні соціальні ролі, та визначить ефективність і якість її діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Різні аспекти проблеми формування ділових якостей особистості знаходимо у працях філософів (Т.Гоббс, Г.Гребеньков, Ж.-П.Кантен, М.Монтень, Т.Мор, Дж.Море, Р.Соломон, Л.Сохань, К.Ясперс), педагогів (Д.Алфімов, В.Андрєєв, П.Блонський, З.Гіптерс, П.Керженцев,

М.Лукашевич, А.Макаренко, Л.Михальова, О.Наумова, Н.Нікіфорова, О.Полякова, В.Помелов, О.Селезньова, Л.Фуксон, В.Хмелько, Н.Чабан), психологів (К.Абульханова-Славська, Р.Кеттел, А.Маслоу, В.Мясищев, І.Ріхтер, Е.Фромм, П.Христианович), соціологів (М.Вебер, М.Вудкок, В.Гамаюнов, Дж.Мейер, О.Омаров, Р.Слекта, А.Сміт, Б.Франклін, Д.Френсіс), економістів (Р.Катільйон, Д.Макклеланд, Д.Рікардо, Ж.Б.Сей, А.Сміт, Р.Уокер, А.Шапіро, І.Шумпетер).

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття методологічних підходів і принципів формування ділових якостей особистості школяра.

Виклад основного матеріалу. Для успішного формування ділових якостей школярів засобами проектної діяльності необхідно науково-методологічне забезпечення, що представлено системним, особистісно-діяльнісним, компетентнісним підходами.

Системний підхід відображає загальний зв'язок, взаємозумовленість та взаємодію явищ і процесів навколишньої дійсності. Він орієнтує дослідника на необхідність підходити до явищ життя як до систем, що мають певну будову й свої закони функціонування [11, с. 99]. Сутність системного підходу полягає в тому, що самостійні об'єкти розглядаються не окремо, а взаємозалежно, у розвитку й русі. У нашому дослідженні системний підхід означає, що всі етапи методики розглядаються інтегровано, у взаємозв'язку і сприяють формуванню ділових

якостей старшокласників, озброєнню учнів основам проектної діяльності.

Основи *особистісно-діяльнісного* підходу були закладені в роботах І. Беха [1], Є. Бондаревської [2], Л. Виготського [3], І. Зимньої [5], А. Леонтьєва [8], Є. Полат [12], С. Рубінштейна [14], І. Якиманської [16]. І. Бех підкреслює, що виховання певних якостей особистості, у тому числі й толерантності, буде ефективним за умови реального впровадження педагогом у життя особистісно орієнтованої моделі спілкування, заснованої на діалогічності та визнанні унікальності кожного учасника взаємодії, на сповіданні ціннісної посвяченості як основної, як такої, що спрямовує на згоду з істиною, добром, справедливістю [1, с. 215]. Особистісно-діяльнісний підхід припускає орієнтацію в навчально-виховному процесі на особистість як ціль, суб'єкт, результат і головний критерій його ефективності. У центрі виховання перебуває учень як суб'єкт виховної діяльності, його мотиви, цілі, його неповторний психологічний світ. Визначається унікальність особистості, її інтелектуальна й моральна воля, право на повагу. Діяльність при цьому підході розглядається як засіб самовдосконалення особистості, розвитку її індивідуальних здатностей. Організація навчання на основі особистісно-діяльнісного підходу означає, що всі методичні рішення вчителя, наприклад, організація навчального матеріалу, використання тих або інших прийомів, способів, вправ повинні переломлюватися через призму особистості учня – його потреб, мотивів, здатностей, активності, інтелекту й інших індивідуально-психологічних особливостей, тобто відбувається орієнтація на природний процес розвитку творчого потенціалу особистості.

Особистісно-діяльнісний підхід припускає взаємодію вчителя й учнів як рівнопартнерське навчальне співробітництво, спрямоване на спільне з учнями рішення навчальних комунікативно-пізнавальних завдань [5, с. 63-64].

При особистісно-діяльнісному підході учні самі вирішують конкретні навчально-виховні завдання, реалізовані набором певних предметних і допоміжних дій. Мета вчителя – розробити систему послідовних дій і вибудувати їхню ієрархію для кожного етапу навчання.

Реалізація цього підходу в нашому дослідженні здійснювалася в такий спосіб: учням були запропоновані теми проектів і надано право їхнього вибору; учні самостійно здійснювали розподіл ролей, займалися оформленням проекту, відбирали інформацію з різних джерел відповідно до своїх індивідуальних здібностей та інтересів. Проектна діяльність учнів була спрямована на розкриття їхнього творчого потенціалу. Кожний

учасник проекту отримав можливість самореалізації. Педагог здійснював індивідуальний підхід до учнів, урахував їхні особистісні якості, особливості характеру й темпераменту. Навчально-виховна діяльність була побудована на основі позитивної міжособистісної взаємодії (учень-учень, учень-учитель, учень-батьки), рівноправного співробітництва. Проектна робота була орієнтована на учня як суб'єкта навчально-дослідницької діяльності.

Ідея *компетентісно спрямованої освіти* органічно пов'язана з тими педагогічними прецедентами, де утверджуються такі суспільно значущі цінності, як свобода вибору, творчий продукт, життєвий досвід, проектна діяльність учнів [4, 5, 10, 15]. На думку І. Єрмакова, у структурі навчання посилюється роль і значення освоєння способів діяльності, підвищення їх технологічності, створення умов для активної соціальної дії, проектною, дослідницькою діяльності [13, с. 33]. Формування компетентності учнів, тобто їх здатності мобілізуватися в реальній життєвій ситуації, виховання певних якостей у проектній діяльності – найактуальніша проблема сучасної інноваційної школи.

Визначені підходи сприяють реалізації виховних принципів – керівних положень, що відображають загальні закономірності процесу виховання. В. Краєвський відзначає, що принципи – вказівки на те, як досягти бажаних результатів [6, с. 57]. У нашому випадку принципи визначають стратегію й тактику проектною діяльності учнів. Беручи до уваги думку дослідника М. Запрудського, ми визначили такі виховні принципи щодо організації процесу формування ділових якостей учнів засобами проектною діяльності:

Принцип дитиноцентризму. У центрі творчої діяльності – учень, який виявляє свою активність. У проектному навчанні в нього є прекрасні можливості реалізувати себе, відчувати успіх, продемонструвати іншим свою компетентність.

Принцип кооперації. У процесі роботи над проектом здійснюється широка взаємодія учнів з учителями й між собою у проектних групах; можливе залучення консультантів із різних сфер діяльності.

Принцип опори на суб'єктивний досвід учнів. Кожний школяр, працюючи над проектом, має можливість застосувати власний досвід і знання.

Принцип урахування індивідуальності учнів. Урахування інтересів, темпу роботи, рівня компетенцій, ділових якостей.

Принцип вільного вибору: тем проекту, підтем, партнерів у розробці проекту джерел і способів отримання інформації, методу дослідження, форм презентації результатів. Можливість вибору

сприяє підвищенню відповідальності учнів, їх мотивації та пізнавальної активності.

Принцип зв'язку дослідження з реальним життям. Відбувається органічне поєднання теорії з практикою. Передбачається, що проектна робота тією чи іншою мірою спрямована на покращення навколишньої дійсності; проект має прагматичну спрямованість на результат. І. Єрмаков зазначає, що “треба навчити дитину використовувати засвоєні знання для практичного життя як професійного, так і громадського. В такому разі знання перетворюються на безпосередню основу діяльності, що врешті-решт лежить в основі інноваційного розвитку в будь-якій сфері” [13, с. 34]. Тільки так, на думку академіка В. Кременя, підготовлена людина зможе суб'єктивно забезпечити об'єктивно зумовлений процес інноваційного розвитку [7].

Акмеологічний принцип. Педагог буде освітній процес так, щоб вихованець засвоїв найвищі цінності, створює умови для оптимальної самореалізації підростаючої особистості, розвитку її індивідуальних можливостей і здібностей. Напрями роботи втілюються у відповідних результатах – стратегії життя, яка передбачає постійний рух до здійснення нових, соціально значущих задумів; формування умінь долати труднощі, прогнозувати наслідки своїх вчинків; здатності свідомо приймати рішення.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, загальнометодологічною базою формування ділових якостей школярів є виховні принципи: дитиноцентризму, природовідповідності, кооперації, опори на суб'єктивний досвід учнів, урахування індивідуальності учнів, вільного вибору, зв'язку дослідження з реальним життям, акмеологічний принцип; ідеї системного, особистісно-діяльнісного, компетентнісного підходів.

Список джерел:

1. Бех, І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навчально-методичне видання [Текст] / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Бондаревская, Е.В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах

- воспитания: учебное пособие [Текст] / Е.В. Бондаревская, С.В. Кульневич. – Ростов-на-Дону, 1999. – 560 с.
3. Выготский, Л.С. Педагогическая психология [Текст] / под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
4. Єрмаков, І.Г. Життєвий проект особистості: від теорії до практики [Текст] / І.Г. Єрмаков, Д.О. Пузіков. – К.: Освіта України, 2007. – 212 с.
5. Зимняя, И.А. Педагогическая психология [Текст] / И.А. Зимняя. – М.: Логос, 2008. – 383 с.
6. Краевский, В. Моделирование в педагогической психологии: Введение в научное исследование по педагогике [Текст] / В. Краевский. – М., 1988. – С. 99-104.
7. Кремень, В.Г. Філософія освіти ХХІ ст. [Текст] / В.Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 1.
8. Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность [Текст] / А.Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
9. Мартинець, Л.А. Формування ділових якостей старшокласників засобами проектної діяльності: дис. к. пед. н. [Текст] / Л.А. Мартинець. – Луганськ, 2011. – 192 с.
10. Павлютенков, Є.М. Модель компетентного випускника школи [Текст] / Є.М. Павлютенков // Управління школою. – 2005. – № 28-29. – С. 4-12.
11. Педагогика: учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – 4-е изд. – М.: Школьная пресса, 2002. – 512 с.
12. Полат, Е. Личностно-ориентированный подход в системе школьного образования [Текст] / Е. Полат // Дополнительное образование. – 2002. – № 4.
13. Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: науково-методичний посібник / за ред. С.М. Шевцової, І.Г. Єрмакова, О.В. Батечко, В.О. Жадька. – К.: Департамент, 2008. – 520 с.
14. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии [Текст] / С.Л. Рубинштейн. – СПб: Издательство Питер, 2000. – 712 с.
15. Сохань, Л.В. Психологія та педагогіка життєтворчості: навч.-метод. посібник [Текст] / Л.В. Сохань. – К., 1996. – 791 с.
16. Якиманская, И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе [Текст] / И.С. Якиманская. – М.: Сентябрь, 1996. – 96 с.